

A százéves Krúdy és regényhősei

FÁBRI ANNA: CIPRUS ÉS JEGENYE

Száz esztendeje — 1878. október 21-én — született a modern magyar regényírás egyik nagy alakja, a nyírségi tájak és a pesti nagyvárosi élet varázsos hangú elbeszélője, Krúdy Gyula. Személyével és munkásságával kapcsolatban már életében a legellentétebb nézetek birkóztak egymással, de mind a mai napig sem készült el róla és életművéről az irodalomtudomány teljes számvetése. A százéves évforduló küszöbén Katona Béla összegezte az író hagyatékát és azt a törekvést, amit a gazdag örökös, a magyar irodalomtudomány tett a kincses örökség számbavételére (Örökség és örökösök, Szabolcs-szatmári Szemle, 78/3.). Kétségtelen, hogy jelentős tanulmányok sora készült az íróról — elég talán, ha itt csupán jelzőszerűen utalunk legalább Sótér István, Szauder József, Szabó Ede, Féja Géza, Katona Béla, Czine Mihály úttörő tanulmányaira, monográfiáira — mégis azt kell mondanunk, hogy a Krúdy-életművet felfedező munkát a centenáriumi évforduló sem hozta meg eddig számunkra. Megjelent azonban a jubiláris évben egy jelentős mű, amelyről Katona Béla még nem írhatott összegező tanulmányában. Fábri Anna Ciprus és jegenye (Sors, kaland és szerep Krúdy Gyula műveiben) című könyve a Krúdy-művek szereplőinek világát és típusait mutatja be világirodalmi párhuzamok alapján.

Fábri Anna néhány éve már jelentkezett a Krúdy-kutatás területén. A Magyar Remekírók Krúdy-kötetének sajtó alá rendezésével az író nyolc regényére irányította rá újból a figyelmet. Az 1300 oldal terjedelmű kötetben a vörös postakocsitól a Boldogult úrfikoromban című művéig ívelő regényírói pályaszakasz legjelentősebb, legértetesebb alkotásait közölte és kommentálta a szerkesztő. A jegyzetekben szót ejtett a Krúdy-művekben szereplő különleges típusokról, akiknek életútját és jellemét most megjelent esszéjében

részletesen világította meg a könyv szerzője.

A centenáriumi évfordulóra megjelent tanulmánykötet hat terjedelmesebb részből áll. Az első — A kaland alakul — a magyar prózairodalom fejlődésvonalába igyekszik az író műveit beágyazni, Jósikától Krúdyig rajzolja meg a regényhősök típusait. Az 1848 előtti magyar epikában a cselekvő, a társadalmi fejlődés megvalósulásáért küzdő regényhősök voltak túlsúlyban. 1849 után a magyar közeposztálynak „le kellett mondania reformkori célkitűzéseiről, a társadalomformáló történelmi szerepről”. Nagy tettekre, nehéz próbák megvalósítására nem ösztönözte embereit ez a kor. A századvég számos regényhőse így passzivitásba vonult, vagy szerepjátszásra kényszerült. A valóságtól tudatosan távoltartotta magát, saját világot kísérelt meg ábrándjai, eszményei számára teremteni. Ez tulajdonképpen modern — bár valójában Cervantesig visszavezethető — problematika jelentkezik már Mikszáthnál is. Király István nem véletlenül nevezte úri Don Quijoténak Pongrácz grótot, a Beszterce ostroma külön főszereplőjét. A kortársi orosz irodalom, Anyegin és a Turgenyev-hősök hatása is kielemezhető a századvégi spleen-szerepben tetszelgő regényhősök gondolatvilágából, de sugallta ezt a XIX. századi nyugati irodalom és művészet is. Ez a magatartás szinte kizárólagos szerephez jutott Krúdy műveiben. Legkülönösebb, legkiforrottabb típusa a hétköznapi szürkeség ellen lázadó, a hangulatoknak élő, romantikus utazó szerepét játszó Szindbád alakjában vált halhatatlanná Krúdy művészetében.

Az irodalmi köztudat nem véletlenül hozta összefüggésbe az írókat a Szindbád-legendával. Mert Szindbád csak névben azonos az Ezeregyéjszaka tengerjáró hajósával, aki állandóan új meg új kalandra indult. Krúdy hőse nem mesehős, hanem a kor gyermeke, életművész, aki hajlamos a kalandorságra és a lehetőségekhez képest független szeretne lenni a körülötte zajló élettől. Szindbád életének lényege a szerelmi kaland, szenvedélye az udvarlás, a hódítás — ezért találó a típusmegjelölés: a magyar Don Juan, Czine Mihály tanulmányában magyar Casanova. De „már első kalandjaiban — amelynek során az eltűnt ifjúság nyomában halad — újra meg újra szembeesül a megszépült emlék és a friss tapasztalat, a képzelet és a valóság” (Szindbád ifjúsága és utazásai). A későbbi novellákban a romantikus líraiság enyhe ironiába fordul, de még a meghalt és feltámadott Hajós sem képes arra, hogy reálisan lássa a világot.

Krúdy újságíró-éveinek élményei tükröződnek az író másik érdekes regényhősének, Rezeda Kázmérnak életében és jellemében. A szerelmes hírlapíró figurája leányának, Krúdy Zsuzsának véleménye szerint is az író alteregója, szinte párhuzamosan formálódott Szindbáddal, de ennél jóval józanabb, polgárabb alakmása az írónak. A vörös postakocsi ifjú utasa, az érzékiség és az álmok rabja hiába futott ábrándjai után, mert a sikerhez hiányzott belőle a cél mindenáron való eléréséhez szükséges energia. Az Őszi utazás a vörös postakocsin Rezeda Kázmérját pedig már nem az újságírás rejtelmek izgatták, hanem az ital rabja lett, ismerősei szerint „bizonyosan az árokban fog meghalni”. A

legnagyobb közönségsikert elért Krúdy-regényből egész ciklus kerekedett. A vörös postakocsi után az Őszi utazás, a Kékszalag hőse, Rezeda Kázmér szép élete, a Nagy kópé és a Velszi herceg tartoznak a sorozatba.

Az álmodozó, képzelgő Rezeda nem válhatott igazi Don Quijotévé, erre a szerepre a regényciklus másik kulcsfigurája, a postakocsi első utasa, Alvinczi Eduárd született. Alakját az író a korabeli pesti közélet ismert személyiségéről, a kártyázó, lóversenyző milliomos dzsentriről, Szemere Miklósról mintázta. Alvinczi, a magyar Don Quijote azonban a szerencse fia, a zöld gyepen és a kártyaasztal mellett gazdagodott meg, a feudális nagyrúr szerepéhez szükséges pénze innen volt, nem a nagybirtok jövedelme adta azt számára. A vörös postakocsin utazó Alvinczi Eduárd de genere Huba a pesti milliomosok és a nők bálványa, az Őszi utazásban viszont a bécsi előkelő világ reprezentánsaként tűnik fel. A neki nem tetsző való világ helyett egy külön világot vásárolt meg magának, amelyben „fejedelmi udvartartás” vette körül. Nem hiányoznak mellőle a Sancho Pansa-szerű figurák, Dulcineáját is megtalálta Stummer Lotti személyében.

A vörös postakocsi regénye a „pesti vásár”, a pesti élet tarka nyomorúságát is bemutatta, a nagyvárosi élet megalázottainak és kifosztottainak életét a gazdagok világa mellett, ahol az arany és az erény birkóztak egymással.

Amikor már végképp megundorodott a nagyvárosi élet sivárságától az író, visszatért fiatalkori álmainak színterére, a Nyírség világába. Napraforgó címen a föld regényét akarta megírni, de ez a műve is a falusi életből kiszakadtak, a „morál ellenében élők” regénye lett. Ebben a művében tűnik fel Shakespeare halhatatlan vígjátéki alakjának magyar hasonmása, Pistoli, a nyíri Falstaff, a korcsmázó, önmagát pusztító szenvedélyű életérzés negatív hőségének képviselője. Róla és a hozzá hasonló korcsmázó falusi dzsentrikről készült az ötödik esszé (A kocsmá lovagjai) Ezen a ponton a dzsentriábrázolás terén érintkeznek leginkább művésze a Móricz-vel, jóllehet az előremutatás, a dzsentrivilág kritikája hiányzik a Krúdy műveiből.

Fábri Anna érdekes, szellemes kísérlete figyelemreméltó a Krúdy-értelmezések területén. Kérdés azonban, hogy a tipologizálásnak ez a módszere, a világirodalmi párhuzamok keresése következetesen végigvihető-e a Krúdy-életmű egész területén? A hatodik esszé is tartalmaz érdekes párhuzamokat a nőalakok ábrázolása terén, Madame Louise például a fehérkaméliás hölgy. Legtöbb írásának női szereplőit Krúdy a korabeli színészvilág ismert képviselőivel hasonlította össze, ami egyben azt is jelentette, hogy nem az eredetiség dominált a „fin de siècle” korabeli nők jellemében. Mint ahogy valójában a férfiak jelleméből is az előremutató vonások hiányoztak, mert bármennyire megtisztelő is számukra a világirodalmi hasonmás, Don Quijote, Falstaff, sőt maga Don Juan is anakronisztikus jelenség a huszadik században. Hiszen éppen a több évszázados elmaradottságot mutatta meg rajtuk keresztül áttételesen a magányos fróművész, Ady Endre és Móricz Zsigmond kortársa.

Kovács Antal